

zifelerden cenaze ve nikâh işleri dışındakiler daha önceki tarihlerde muhtarlar ve ihtiyar heyetlerine havale edilmiş olduğundan bu tür işlemlerden almakta oldukları harçlarda önemli bir azalma meydana gelmiştir. 27 Ağustos 1914 tarihli nüfus kanununun ilgili maddesi uyarınca ifasına mükellef oldukları nikâh işleri de 25 Ekim 1917'de çıkarılan Hukûk-ı Âile Kararnâmesi ve bu kararnâmenin muâmelâtına dair 21 Aralık 1917 tarihli nizamnâme gereğince ellerinden alınmış ve bu uygulama genelde ekonomik ağırlıklı şikâyetlere yol açmıştır. Bütün bu vazifelerin kendilerinden alınmasıyla imamlara ancak cenaze işleri kalmıştır (BA, BEO, nr. 343435; BA, Şûrâ-yı Devlet, nr. 50/30).

Muhtemelen bu şartların sevkıyla mahalle imamları, Eimme-i Mahallât Tevhid ve Teâvün Cemiyeti adı altında bir dernek kurmaya teşebbüs etmişlerdir. Derneğin kurulmasıyla ilgili başvuru incelendiğinde, cemiyet nizamnâmesinin ikinci maddesinde yer alan "kanunen tanınan hakların korunacağı" ve dördüncü maddesindeki, "Dersaâdet ve bilâd-ı selâsede mahallât eimmesi işbu cemiyetin hasbe'l-meslek a'zâ-yı tabiiyyesinden olduğu" ifadelerinin üzerinde özellikle durulduğu görülür. İkinci maddedeki ifadenin cemiyetin bir nevi sendika mahiyetinde olduğunu gösterdiği ve Ta'til-i Eşgâl Kanunu'nun sekizinci maddesinde umumi hizmetlerle meşgul olan müesseselere görevlilerinin sendika kurmalarının yasaklandığı ve mahalle imamlarının da umumi hizmet erbabından sayıldıkları, özellikle dördüncü madde ile üyeliğin isteme bağlı olmaksızın zorunlu hale getirilmek istendiği, bunun ise hürriyet esasına uygun düşmediği, bununla beraber devlet memurlarının bir sendika kurup kuramayacağına dair Cemiyetler ve Ta'til-i Eşgâl Kanunu'nda bir açıklık olmadığı, sendikanın âdi cemiyetlerden farkına dair açıklama yapılması gerekeceği, Mülkiye ve Maarif Dairesi mütalaası olarak Şûrâ-yı Devlet'e intikal ettirilmiştir. Burada, "Eimme-i mahallât cânibinden böyle bir cemiyet teşkili ahkâm-ı kânûniyyeye gayr-i müesâid bulunmuş ve başkaca bir muamele ifasına hâcet görülmemiştir" kaydıyla cemiyetin kurulmasına izin verilmemiştir (BA, Dahiliye-İdâre, 126/51).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Muhâberât-ı Umûmiyye İdaresi, nr. 18; BA, Meclis-i Mahsûs, nr. 3847; BA, Y.A.RES, 1222, 3-6, 1305. 6.10, 1321, 12-24; BA, Dahiliye Hukuk Müşavirliği, nr. 2-6, 2058; BA, Ali

Emîri – IV. Mustafa, nr. 1927; BA, BEO, nr. 326374, 328443, 343435; BA, Cevdet-Askerî, nr. 4047, 4077; BA, Cevdet-Evkaf, nr. 114, 1738, 8467, 8817, 8864, 11342, 11382, 11559, 11802-A, 12116, 12891, 12992, 13557, 15846, 15864, 16553, 16861, 16962, 17755, 30010, 30390; BA, Cevdet-Maliye, nr. 4225; BA, Cevdet-Saray, nr. 2408, 2629, 4077, 4766; BA, HH, nr. 17318, 48112, 48344, 48400; BA, Dahiliye-İdare, 21-2/44, 126/51; BA, İrade-Dahiliye, nr. 1263, 1569, 2866, 2964, 3007, 10841, 11372, 18836, 23487, 24730, 26477, 27649, 30007, 30091, 34218, 36714, 37680, 38241, 40539, 41525, 43592, 43663, 44084; BA, İrade-Hariciye, nr. 2058; BA, Kanûnnâme-i Askerî Defteri, nr. 6, s. 9-10, 23; BA, MAD, nr. 234, s. 27-28; nr. 242, s. 352, 476, 889; nr. 9002, s. 107; BA, Meclis-i Vâlâ, 4.20.CA. 1332; nr. 3930, 4835, 14967, 18428, 18865, 18970, 24845, 26251, 26811; BA, Şûrâ-yı Devlet, nr. 2391/15, 2664/41, 2664/42, 2713/27, 212/3 leff 2; 50/30; BA, Şûrâ-yı Devlet-Tanzimat, nr. 652/48; III. Selim'in Sirkâti Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Rûznâme (haz. Sema Arıkan), Ankara 1993, s. 124; Mehmed Emin Behiç, *Sevânihü'l-Levâiyih* (haz. Ali Osman Çınar, yüksek lisans tezi, 1992), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, vr. 8^a, 12^b, 29^a, 52^{a-b}; Ömer Fâik, *Nizâmü'l-atik* (haz. Ahmet Sarıkaya, lisans tezi, 1979), İÜ Ed.Fak. Tarih Bölümü, vr. 10^b-11^b; Soğanağa Camii İmamı Mehmed Efendi, *Ceride*, Süleymaniye Ktp., Zühdü Bey, nr. 453, tür.yer.; Abdülhak Molla, *Târih-i Livââ* (haz. Mehmet Yıldız, yüksek lisans tezi, 1995), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, vr. 6^b; Cevdet, *Târih*, I, 112, 117; VIII, 319; Lutfi, *Târih*, I, 195-196, 253-257; II, 173; V, 24-25, 35; *Düstur*, ikinci tertip, İstanbul 1300, II, 177-179; IV (1331), s. 332-333; Osman Nuri Ergin, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkışaftı*, İstanbul 1936, s. 121; a.mlf., "Türk Belediyeciliği ve Şehirciliği", *İller ve Belediyeler Dergisi*, sy. 15-16, İstanbul 1947, s. 615; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livânı*, s. 57; Avigdor Levi, "Osmanlı Ulemâsı ve Sultan II. Mahmud'un Askerî Islahatı", *Modern Çağda Ulemâ* (nşr. Ebubekir A. Bagader, trc. Osman Bayraktar), İstanbul 1991, s. 29-61; Faruk Kut, *Osmanlılarda İmam-Hatiplik Müessesesi* (yüksek lisans tezi, 1991), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Mahir Aydın, *Şarkî Rumeli Vilâyeti*, Ankara 1992, s. 205-209; Halil İnalıc, *Osmanlı İmparatorluğu: Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993, s. 50-51, 52; Klaus Kreiser, *Istanbul und das Osmanische Reich*, İstanbul 1995, s. 21-35; Kemal Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne, Mühendishâne Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)*, İstanbul 1995, s. 305, 329-331, 417; a.mlf., "Islahat", *DİA*, XIX, 178-179; Aydın Babuna, *Die Entwicklung der bosnischen muslimen. Mit besonderer berücksichtigung der österreichisch-ungarischen periode*, Frankfurt 1996, s. 92-93, 129, 134-135; Himmet Taşkömür, "Osmanlı Mahallesinde Beşeri Münasebetler", *İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler* (haz. Vecdi Akyüz – Seyfettin Ünlü), İstanbul 1996, I, 439-444; Ziya Kazıcı, "Osmanlılarda Mahalle İmamları ve Yerel Yönetim İlişkisi", a.e., s. 431-437; a.mlf., "Osmanlılarda Mahalle İmamlarının Bazı Görevleri", *İslam Medeniyeti*, V/3, İstanbul 1982, s. 29-35; Uriel Heyd, "The Jewish Communities of Istanbul in the Seventeenth Century", *Oriens*, VI (1953), s. 299-

314; a.mlf., "The Ottoman Ulema and Westernization in the Time of Selim III and Mahmud II", *Scripta Hierosolymitana*, IX, Jerusalem 1961, s. 83-96; Musa Çadırcı, "Türkiyede Muhtarlık Teşkilâtının Kurulması Üzerine Bir İnceleme", *TTK Belleten*, XXXIV (1970), s. 409-420; Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları*, IV, İstanbul 1984, s. 69-78.

KEMAL BEYDİLLİ

Cumhuriyet Döneminde İmamlık. Osmanlı Devleti'nde din işlerini yürüten meşihat makamının gördüğü hizmetleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti üstlenmiştir. Ancak savaş şartları içinde, vatanın düşman işgalinden kurtarılmasının ön planda tutulduğu ve pek çok cami görevlisinin silâh altında bulunduğu kısa hizmet döneminde bu vekâletin gerek cami ve mescidlerle gerekse din görevlileriyle yeterince ilgilenme imkânı olmamıştır. Cumhuriyet'in ilânından sonra, 3 Mart 1340 (1924) tarih ve 429 sayılı kanunla Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti kaldırılarak Diyanet İşleri Reisliği kurulmuş, bütün cami, mescid, tekke ve zâviyelerin yönetimiyle buralarda görevli olanların tayin, nakil, terfi, azil ve denetim yetkisi Diyanet İşleri Reisliği'ne, vakıfların idaresi de cami vakıfları dahil Evkaf Umum Müdürlüğü'ne verilmiştir. Fakat 429 sayılı kanunda Diyanet İşleri Reisliği'nin teşkilât yapısı ve kadroları yer almadığı gibi 1927 yılına gelinceye kadar bütçe kanunlarında da kadrolar zikredilmemiştir. Esasen bu dönemde, özellikle cami görevlileriyle ilgili kadroların sayısı ve dereceleri konusunda elde sağlıklı bilgiler bulunmamaktadır. Nitekim 1927 malî yılı Muvâzene-i Umûmiyye Kanunu'nun 14. maddesinin müzakeresi sırasında sorulan bir soruyla ilgili olarak bütçe encümeni adına yapılan açıklamada, Diyanet İşleri Reisliği'nin bütçe taslakları incelenirken cami görevlilerinin aldıkları maaş ve kadrolarının sayısı üç yıldan beri her yıl sorulduğu halde cevap alınmadığı gibi görevlerin de çok çeşitli ve dağınık olduğu belirtilmiştir (*TBMM Zabıt Ceridesi*, 2. dönem, 4. yıl, XXXI, s. 215-217).

Diyanet İşleri Reisliği'nin idarî yapısı ve kadroları ilk defa 1927 yılı bütçe kanununda gösterilmiştir. Buna göre o sırada imam, hatip, müezzin ve kayyımların kadrolarının toplam sayısı 5668'dir. Bu sayı 1928'de 4856'ya, 1929'da 4651'e, 1930'da 4264'e indirilmiştir. Bu dönemde ücretlerin çok düşük olması sebebiyle din

görevlilerinin başka işlerde de çalışmak zorunda bulunması, ayrıca personel yetersizliği yüzünden camiler bakımsız kalmış ve görevlisi olmadığı için birçok cami kapanmıştır. Bu husus milletvekilleri tarafından da sık sık dile getirilmiş ve durumun düzeltilmesi istenmiştir (a.g.e., 2. dönem, 2. yıl, XIV, s. 255, 257). Bu isteklere, ihtiyacın üzerinde cami bulunduğu gibi bütçe imkânlarının da elvermediği, cami ve mescidlerden ihtiyaç dışı kalanların başka hizmetlerde kullanılabileceği, böylece görevlilere de yeterli ücret ödenmenin mümkün olacağı şeklinde cevap verilmiştir (a.g.e., 2. dönem, 2. yıl, XIV, s. 259; 2. dönem, 4. yıl, XXXI, s. 215-220). 1927 malf yılı Muvâzene-i Umûmiyye Kanunu'nun 14. maddesi uyarınca, Diyanet İşleri Reisliği tarafından hazırlanıp İcra Vekilleri Heyeti'nin 8 Ocak 1928 tarih ve 6061 sayılı onayı ile yürürlüğe konan tâlimat esaslarına göre il ve ilçelerde müftülerin başkanlığında kurulan komisyonlarca tasnif çalışmalarına başlanmış, ancak bu çalışma tamamlanmadan 1931 Malf Yılı Bütçe Kanunu ile bu görev Evkaf Umum Müdürlüğü'ne devredilmiştir. 25 Aralık 1932 tarih ve 13671 sayılı kararname ile yürürlüğe konulan Cami ve Mescidlerin Tasnifi Hakkında Nizamname hükümleri gereğince, il ve ilçelerde Evkaf Umum Müdürlüğü temsilcisinin veya mülkî âmirin başkanlığında kurulan tasnif komisyonlarının çalışmaları sonunda pek çok cami ve mescid tasnif dışı bırakılmış, böylece görevli sayısında da azalma olmuştur. Yine bu yıla ait bütçe kanunu gereğince cami ve mescidlerin yönetimiyle din görevlilerinin tayin, nakil ve azilleriyle ilgili yetkiler Evkaf Umum Müdürlüğü'ne verilerek 4081 cami görevlisi, yirmi altı cuma ve kürsü vâzî Evkaf Umum Müdürlüğü'ne devredilmiştir. 23 Mart 1950 tarih ve 5634 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilât ve Vazifeleri Hakkındaki 2800 Sayılı Kanunda Bazı Değişiklikler Yapılmasına Dair 3665 Sayılı Kanuna Ek Kanun'un yürürlüğe girmesinden sonra 4503 cami görevlisi tekrar Diyanet İşleri Reisliği emrine verilmiştir. 15 Aralık 1927 tarihli Şûrâ-yı Devlet kararıyla cami görevlilerinin aylıkları bütçeden karşılanmakla birlikte bunların memur sayılmamasına karar verilmişse de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bütün personeli 14 Temmuz 1965 tarih ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu kapsamına alınmıştır.

22 Haziran 1965 tarih ve 633 sayılı kanun yürürlüğe girinceye kadar imamlık için okur yazar olma ve mahallî müftünün

başkanlığında oluşturulan komisyonun yaptığı imtihanla belirlenecek meslekî ehliyet dışında tahsil şartı aranmamıştır. Görev için ihtiyacın üzerinde istekli çıkmaması halinde tayin için ehliyet imtihanını yeterli sayıldığı gibi tâlipler arasında dersiâm, eski imam-hatip mektepleri, Medresetü'l-vâizin, Medresetü'l-hutabâ'dan mezun olanlarla 1340'tan önce icâzet alanların bulunması durumunda bunlar ihtiyaçtan fazla olmadıkları takdirde ehliyet imtihanı yeterli görülmüş, aksi halde eleme sınavı yapılmıştır. 18 Mart 1340 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu'na göre, aynı zamanda ihtiyar meclisi üyesi sayılan ve köy derneğinin intihabı, müftünün yazılı izni, mülkî âmirin onayı ile tayini yapılan köy imamları ile ücretleri şahıs, cemaat, dernek veya özel vakıflar tarafından ödenen kadrosuz camilerin imamlarının belgelerinin de ehliyet imtihanıyla verilmesi gerekmektedir. Yürürlüğe girdiği tarihte görevli olanların müktesep hakları saklı kalmak kaydıyla 633 sayılı kanunla bütün din görevlileri için belli nitelik ve öğrenim şartı konulmuş, ücretli kadrolarda çalışan cami görevlileri maaşlı kadroya alınmış, buca ve köy camileri için her yıl 2000 imam-hatip kadrosu verilmesi öngörülmüş ve görevlilerin tayin usulü yeniden belirlenmiştir. Buna göre kadrolu imam-hatiplerin İmam-Hatip Lisesi ikinci devre, bu nitelikte istekli çıkmadığı takdirde birinci devre mezunu, köylere ait kadrosuz cami imam-hatiplerinin ise imtihanla belirlenecek yeterli bilgiye sahip ve en az ilkokul mezunu olmaları istenmiş, kanunun öngördüğü nitelikte istekli bulunmadığı takdirde yeterli din bilgisine sahip oldukları imtihanla tesbit edilen ilkokul mezunlarının vekil olarak tayinlerine imkân sağlanmıştır. Fakat bu şekilde görev alınmış yaklaşık 12.000 ilkokul mezunu vekil imam-hatip, daha sonra hiçbir imtihana tâbi tutulmadan 24 Mart 1977 tarih ve 2088 sayılı kanunla asalete geçirilmiştir. Ayrıca bu kanunla, ücretlerini Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden almakta olan mülhak vakıflara bağlı camilerdeki görevliler de Diyanet İşleri Başkanlığı kadrolarına geçirilmiştir. İmam-Hatip Lisesi mezunlarının Diyanet İşleri Başkanlığı kadrolarında istihdamı, bu okulların mezun vermeye başladığı yıldan itibaren hızlı ve istikrarlı bir gelişme göstermiş olup halen bu oran % 90 nisbetini aşmıştır (bk. İMAM-HATİP LİSESİ).

İmam-hatiplerin görevleri çeşitli tarihlere çıkarılan tüzük, yönetmelik ve yö-

nergelerle belirlenmiştir. Esas itibarıyla cami ve mescidleri ibadete açık tutmak, beş vakit namazla cuma, bayram, teravih ve cenaze namazlarını kaldırmaktan ibaret olan bu görevlere 633 sayılı kanunun çıkarılmasından sonra müftünün izniyle isteyenlere Kur'ân-ı Kerim öğretmek, ibadetle ilgili konularda cemaate bilgi vermek de eklenmiştir. Bazı büyük camilerde sadece cuma ve bayram namazlarını kaldırmak ve hutbe okumak üzere hatip tayini yapılmışsa da bunlar devamlı olmamış, genellikle bu görev imamlar tarafından yürütülmüş, 633 sayılı kanunla da unvanlar "imam-hatip" olmuştur. Bir kısım selâtin camileriyle cemaati kalabalık camilerde birden çok imam bulundurulmuş, tayin ve nakilleri ise mahallî müftünün teklifi, mülkî âmirin inhası ve başkanlığın (1931-1950 yılları arasında evkaf müdür veya memurunun teklifi, Evkaf Umum Müdürlüğü'nün) onayı ile gerçekleşmiştir. Bilhassa göreve yeni başlayan imam-hatiplere meslekî formasyon kazandırılması ve bilgi eksikliklerinin tamamlanması için Diyanet İşleri Başkanlığı'nca hizmetiçi eğitim programları uygulanmış, bu amaçla ilki 1973'te Bolu'da olmak üzere eğitim merkezleri açılmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak görev yapanların dışında, cenaze teşkilâtı bulunan belediyelerin mezarlıklar şube müdürlükleri emrinde müslüman cenazelerinin techiz ve tekfin işlerini yapmak, cenaze namazını kaldırmak, defnin usulüne göre gerçekleştirilmesini sağlamak ve definden sonra yapılmakta olan dinî hizmetleri yerine getirmekle görevli cenaze imamları, aynı şekilde büyük hastahanelerde vefat eden müslümanların techiz ve tekfin hizmetini yürüten ve unvanı "imam" olan hastahane görevlileri de bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Düstur, Üçüncü tertip, Ankara 1931, V, 665; VIII (1946), s. 841-845; IX (1931), s. 1146-1152; XII (1931), s. 551; XIII (1932), s. 147-150; XVI (1935), s. 724-727, 1501-1504; XVII (1936), s. 3-14; XX (1939), s. 1552-1554; XXII (1941), s. 138; XXXI (1950), s. 1950-1957; XXXVI (1955), s. 241; Beşinci tertip, IV (1965), s. 2911-2931; XVI (1977), s. 2426; *TBMM Zabıt Ceridesi*, 2. dönem, 2. yıl, XIV, s. 255, 257, 259; 2. dönem, 4. yıl, XXXI, s. 215-220; Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi, Müşâvere Heyeti Kararları; Nail Aslanpay, *Diyanet İşleri Başkanlığı*, Ankara 1973; Nihat Aytürk v.dğr., *Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilât Tarihçesi (1924-1987)*, Ankara 1987; a.mlf.ler, "Diyanet İşleri Başkanlığı Tarihçesi", *Diyanet Dergisi*, XXV/1, Ankara 1989, s. 33-

66; Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Ankara 1995, s. 473-547; Mehmet Bulut, "Şer'îye Vekâleti'nin Dinî Yayın Hizmetleri", *Diyanet İlmî Dergi*, XXX/1, Ankara 1994, s. 3-16; İsmet Parmaksızoğlu, "Şer'îye ve Evkaf Vekâleti", *TA*, XXX, 264; İrfan Yücel, "Diyanet İşleri Başkanlığı", *DİA*, IX, 455-460.

İRFAN YÜCEL

□ FIKIH. Fıkıh literatüründe imâmet amme hukuku alanında "devlet başkanlığı", ibadetlerde ise "cemaate namaz kıldırma" anlamında kullanılır ve muhtemel bir karışıklığı önlemek için de birincisine "büyük imâmet" (el-imâmetü'l-kübrâ / el-imâmetü'l-uzmâ), ikincisine "küçük imâmet" (el-imâmetü's-suğrâ) ya da "namaz imamlığı" (imâmetü's-salât) denilir (bk. İMÂM-MET). Ancak imam kelimesi, sözlükteki "önder ve öncü" anlamıyla da bağlantılı olarak dinî literatürde bundan daha zengin bir kullanıma sahip olmuş, fıkıh ekollerine gibi geniş kapsamlı fikir hareketlerine ve sosyal oluşumlara öncülük eden, görüşleri ilim muhitinde geniş yankı uyandıran âlimler de imam diye anılmıştır. Devlet başkanlarına "halife, sultan, emirü'l-mü'minin" gibi adların verilmesi ve bunun yaygınlık kazanmasıyla birlikte yalnız olarak imam kelimesiyle namaz kıldırmanın giderek yaygınlık kazandığı da söylenebilir. Cemaatle namazda imamlık yapmaya *i'timâm*, imama uymaya *iktidâ*, uyan kimseye de *muktedî* veya *me'mûm* denilir.

Namaz İslâm dininin temel ibadetlerinden biri olduğu gibi namazların cemaatle kılınması da dinin şîar ve sembolleri arasında görülmüş, bundan dolayı cemaatle namaz öteden beri dinî hayatın canlı bir tezahürü olmuştur. İmamlık görevi, Hz. Peygamber'in bizzat ifa edip örneklik etmesi sebebiyle âdeta bir yönüyle ona hâlefiyet gibi görülüp sâlih amellerin en hayırlılarından biri kabul edilmiştir. Namaz kıldırarak kimsede aranan şartlar, görev ve ehliyetle öncelik sıralaması, görevin ifasına ilişkin hükümler, imama uymanın geçerlilik şartları gibi konularda fıkıh literatüründe geliştirilen ayrıntılı hükümler de bu ilginin ürünüdür. Bu zengin birikimde Resûl-i Ekrem'in sözlü ve fiilî sünnetinin, ayrıca onun döneminden itibaren oluşmaya başlayan ve İslâm'ın yayılışıyla birlikte önemli bir konum kazanan imamlık görevi konusunda ilk dönemlerden devralınan dinî geleneğin büyük payı vardır.

İmamlığın Şartları. Cemaate namaz kıldırarak kimsede ne gibi şartların ara-

nacağı konusu fıkıh mezheplerine göre farklılık gösterdiği gibi bu şartların dinî bir esasa mı fiilî duruma ve geleneğe mi dayandığı, namazın sıhhatinin mi yoksa imâmete önceliğinin mi şartı olduğu her zaman çok açık değildir. İmamlık, sırf ibadet olan namazla sıkı ilişkisi bulunan ve süre mahiyetinde bir ibadet olduğu için imamın ibadete ehil bir kimse olmasının gerektiği bellidir. Bundan dolayı imamın akıllı ve müslüman olması imâmetin geçerliliğinin (sıhhat) iki temel şartı kabul edilir ve gayri müslimin, deli ve sarhoşun kıldıracağı namaz geçersiz sayılır. Çünkü namaz kıldırılmada ve imama uymada önemli ilkelere biri, imamın namazının kendi açısından sahih olması halinde cemaatin namazının da sahih olacağıdır. Namazı geçersiz olan imamın durumu ortaya çıktıktan sonra arkasında kılınmış namazların iadesinin gerekip gerekmediği hususunda cemaatin bilgisizliğinin geçerli bir mazeret sayılıp sayılmamasına bağlı olarak iki görüş vardır. İçki, kumar, faiz gibi büyük günahları işleyen fâsıkın imamlığı, dolayısıyla bu imamın arkasında kılınan namazın sıhhati de tartışmalıdır. Hanefî, Mâlikî ve Şâfiî fakihleriyle İbn Hazm dahil birçok müctehid, bu konuda Hz. Peygamber'in, imam dindardır (birr) ya da fâcir olsun arkasında namaz kılınabileceğini bildiren hadisini (Ebû Dâvûd, "Şalât", 63; diğer rivayetler için bk. Şevkânî, III, 184-185) ve dönemlerine kadarki fiilî durumu delil alıp fâsıkın imamlığının mekruh sayılmakla birlikte kural olarak câiz olduğunu söylemiştir. İmamın cemaat içindeki konumundan ve imamların ümmetin en hayırlılarından seçilmesini tavsiye eden hadislerin (a.g.e., III, 184-187) genel ifadesinden hareket eden Hanbelî ve Şâfiî fakihleri ise ayrıca dindarlık (adalet) şartından söz ederek fâsıkın imamlığının câiz olmadığını ileri sürerler. Ancak Hanbelîler de cuma ve bayram namazlarında bu şartı aramamışlardır. Öte yandan çoğunluk içinde fâsıkın mahiyetine göre ayırım yapanlara ve bazı hallerde fâsıkın imâmete engel görenlere de rastlanır. Bid'atçının ve İslâm muhiti içinde ortaya çıkan aşırı itikadî akımlara mensup olanların imamlığı da mezheplerin bu konudaki genel tutumuna ve biraz da bu nitelendirmenin izâfiliğine bağlı olarak ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte genelde fâsıkın imamlığındakine benzer bir tavır ortaya konur.

İmamlığın dinen geçerliliği için imamın bulûğa ermiş olması şartı fakihler arasında tartışmalıdır. Hanefî mezhebinde, ay-

rica Şîa'da kuvvetli görüşe ve İbn Hazm'a göre cemaatle kılınan bütün namazlarda imamın bâliğ olması şart iken Mâlikî ve Hanbelî fakihleriyle bazı Hanefîler ve Şâfiî fakihleri bunu sadece farz namazlarda şart koşar, mümeyyiz küçüğün küsûf ve teravih gibi namazlarda ya da kendisi gibi kimselere imamlığını sahih görürler. Şâfiîler'e, bazı tâbiîn âlimlerine ve Mâlikî fakihlerine göre ise hem farz hem nâfile namazlarda imamın bulûğa ermesi daha iyi olmakla birlikte mümeyyiz olması da yeterlidir. Ancak Şâfiî mezhebinde, cuma namazı için imamın bâliğ olması şartını arayanlar bulunduğu gibi mümeyyiz çocuğun yetişkinlere imâmetini mekruh görenler de vardır. Bulûğ şartını arayanlar, "İmam -cemaatin namazına- kefiledir ..." (Ebû Dâvûd, "Şalât", 32; Tirmizî, "Mevâkîf", 39) hadisinin dolaylı anlatımına, bulûğa ermeyen çocuğun imam yapılmamasına ilişkin sahâbe görüşlerine, ayrıca çocuğun namazının nâfile olduğu, cemaatin farz namazın nâfileye bina edilmesinin câiz olmayacağı görüşüne dayanmaktadır. Şâfiî fakihleri ise Hz. Peygamber döneminde Amr b. Selime'nin henüz yedi yaşlarında iken kavmine imamlık yaptığını dair rivayeti delil alırlar (Buhârî, "Megâzî", 53; Ebû Dâvûd, "Şalât", 60).

Fakihler erkeklerle imamlık yapacak kimsenin erkek olması gerektiği, kadının erkeklerle imamlığının câiz olmadığı görüşünde birleşirler. Ebû Sevr, Müzenî ve Muhammed b. Cerîr et-Taberî'nin aksi görüşte olduğu zikredilmekle birlikte (Mâverîdî, II, 326; İbn Kudâme, II, 146; Nevvî, *el-Mecmû'*, IV, 255; Sa'dî Hüseyin Ali Cebr, s. 224-225) bazı kaynaklarda bunun, teravih gibi cemaatle kılınan nâfile namazlarla ve Kur'an okumayı bilen bir erkeğin bulunmamasıyla kayıtlı olduğu belirtilmektedir (Bedreddin el-Aynî, II, 329; Şevkânî, III, 187; Sa'dî Hüseyin Ali Cebr, s. 227). Nitekim mezhepte benimsenen temel görüşün aksine Ahmed b. Hanbelî'den nakledilen bir rivayet de aynı yönde olup bu durumda kadın imamın erkeklerin arkasında duracağına da işaret edilir (İbn Kudâme, II, 199; İbn Teymiyye, XXIII, 248; Buhârî, I, 479). Bu görüş sahipleri, Hz. Peygamber'in Ümmü Varaka'ya ev halkına namaz kıldırması için izin vermiş olmasından (*Müsned*, VI, 405; Ebû Dâvûd, "Şalât", 61) ve imamlığa en lâıyk kimsenin kıraati en iyi olan kişi olduğuna dair hadisin (aş. bk.) genel ifadesinden hareket ederler. Kadının erkeklerle imâmetini câiz görmeyen çoğunluk ise bu konuda Resûl-i Ekrem'in cemaatin saf düzenine